

glorificira jednu posebnu istinu. U nepostojanju apsolutne istine u obliku Objave nemoguće je monopol nad njom od strane bilo koje kulture i civilizacije.

Gellnerova načela znanstvene metode i procedure spoznaja sadrže prosvjetiteljsku provenijenciju. Kao izazov religiji predstavlja se prosvjetiteljska filozofija pa je stoga svaki društveni vidik upitan te ne postoji tradicija, institucija ili pojedinac za kojeg bi se moglo ustvrditi da posjeduje apriorni legitimitet. Kao paradoks, s druge strane, fundamentalni racionalizam apsolutizira i izdiže procedure prosvjeteljene spoznaje i predstavlja "znanje iznad kulture" kao radikalnu razliku od glavnih idealnih postavki relativizma. Gellner tako vlastito stajalište opisuje kao "prosvjetljeni sekularni fundamentalizam".

Denis Bratko

PSIHOLOGIJA - UDŽBENIK PSIHOLOGIJE za GIMNAZIJE

Profil International,
Zagreb, 2001., 240 str.

Ines Čavar

U rujnu ove godine pojavio se novi udžbenik psihologije za gimnazije čiji je autor dr. Denis Bratko, docent na Katedri za opću psihologiju Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Time se broj udžbenika iz psihologije namijenjenih učenicima gimnazija povećao na tri - do sada su u upotrebi bili jedan udžbenik domaćih autora (Šverko i suradnici), također profesora zagrebačkog Odsjeka za psihologiju i jedan strani udžbenik, autorice Marije Fuerst.

U prvom poglavlju autor nastoji na jednostavan i sažet način razjasniti što psihologija jest, odnosno čime se ona bavi, te koje su prednosti znanstvenog proučavanja doživljavanja i ponašanja ljudi u odnosu na svakodnevno "psihologiziranje". Zatim

opisuje povijest razvoja psihologije u njezinoj početnoj, predznanstvenoj i današnjoj, znanstvenoj fazi, koja započinje s primjenom znanstvenih metoda, u prvom redu eksperimenta. Doživljavanju i ponašanju čovjeka moguće je pristupiti na različite načine, te Bratko opisuje šest pristupa suvremene psihologije - biološki, bihevioralni, kognitivni, psihoanalitički, humanistički i međukulturalni. Na pitanje "Što rade psiholozi?" autor odgovara opisom osnovnih grana suvremene psihologije - razvojne, opće, eksperimentalne i drugih. Posljednji dio prvog poglavlja posvećen je prikazu psiholoških istraživanja - metodama istraživanja i prikupljanja podataka, etičkim problemima, te redoslijedu postupaka u psihološkim istraživanjima.

Drugo se poglavlje bavi biološkim osnovama ponašanja, odnosno živčanim i endokrinim sustavom. Autor daje prikaz građe i funkcije temeljne jedinice živčanog sustava, živčane stanice, zatim središnjeg i perifernog živčanog sustava, te sustava žlijezda s unutrašnjim izlučivanjem koji je usko povezan sa živčanim sustavom. Najveća je pažnja posvećena za psihologiju najvažnijem dijelu živčanog sustava - mozgu.

U trećem je poglavlju obrađeno područje osjeta i percepcije. U čovjekovoj okolini, kao i u samom čovjeku, tj. ljudskom organizmu, neprekidno se odvijaju brojni fizikalni i/ili kemijski procesi. Različiti aspekti fizikalne, odnosno kemijske energije zahvaćaju se različitim osjetnim sustavima, te autor opisuje građu najvažnijih osjetnih sustava - vida, sluha i drugih, kao i način na koji ti sustavi pretvaraju fizičku energiju, odnosno podražaj u psihički doživljaj, odnosno osjet. U drugom dijelu ovog poglavlja Bratko razrađuje proces percipiranja, tj. proces analiziranja, organiziranja i osmišljavanja osjetnih informacija.

U četvrtom je poglavlju prikazano područje emocija i motivacije. Autor raščlanjuje emocionalnu reakciju u tri komponente - subjektivni doživljaj (npr. radost), izražajnu reakciju (npr. smijeh) i tjelesnu reakciju (npr. ubrzano disanje) i

obrađuje svaku pojedinačno. Posebnu pažnju posvećuje jednom specifičnom i vrlo važnom emocionalnom stanju - stanju stresa. Autor dijeli motive u biološke, tj. one koji služe zadovoljavanju potreba nužnih za preživljavanje i psihosocijalne, koji su najčešće neke stečene, naučene želje. Nakon toga se bavi hijerarhijom motiva, sukobima motiva, te stanjem koje se javlja kada se željeni cilj ne može ostvariti - frustracijom.

Peto je poglavlje posvećeno dvjema izuzetno važnim i međusobno usko povezanim sposobnostima - učenju i pamćenju. Opisane su zakonitosti i pojave vezane uz 4 osnovne vrste učenja - klasično uvjetovanje, operantno uvjetovanje, učenje uvidom i učenje opažanjem drugih. Pamćenje autor prikazuje kroz podjelu na osjetilno, kratkoročno i dugoročno pamćenje, te navodi osobitosti i primjere za svaku od navedenih vrsta pamćenja. Potom se usmjerava na proces suprotan procesu pamćenja - proces zaboravljanja, na njegova obilježja, njegove uzroke i načine njegova ublažavanja. Posljednji i vrlo važan dio ovog poglavlja odnosi se na praktične savjete za organizaciju vlastitog učenja izvedene iz netom izloženih zakonitosti učenja i pamćenja.

Šesto se poglavlje bavi psihičkim razvojem. Razvojna psihologija analizira pravilnost ljudskog razvoja i pokušava otkriti što ga određuje. Iako je većina razvojnih psihologa usredotočena na prve godine razvoja, razvoj je cjeloživotni proces, tj. on započinje začecem, a završava smrću. Bratko ga prikazuje podijeljenog u četiri razdoblja - prenatalni razvoj i rođenje, razdoblje dojenaštva i djetinjstva, adolescencija, te odraslost i starost. Za svako su razdoblje zasebno prikazana tri različita aspekta razvoja - tjelesni razvoj, kognitivni razvoj, te emocionalni i socijalni razvoj. Opisane su i dvije najvažnije metode razvojne psihologije - višekratno ispitivanje istih pojedinaca u različitim razdobljima njihova života, odnosno longitudinalno istraživanje, te uspoređivanje različito starih pojedinaca u jednom mjerenju, odnosno transverzalno istraživanje.

U sedmom se poglavlju obrađuje

područje ličnosti i psihičkih poremećaja. Ličnost je svakog čovjeka jedinstvena, odnosno dva čovjeka istovjetnih ličnosti ne postoje, čak i kada im je genetska konstitucija istovjetna (tj. kada su jednojajčani blizanci), što Bratko objašnjava kroz prikaz uloge nasljednih i okolinskih čimbenika u razvoju ličnosti. To pokazuje da su npr. nastojanja roditelja koji pokušavaju klonirati svoje preminulo dijete kako bi dobili isto dijete, odnosno istu ličnost, nažalost uzaludna. Teoretske pristupe ličnosti dijeli u 4 osnovne skupine - osobinski, psihoanalitički, humanistički i pristup socijalnog učenja, te opisuje osnovna obilježja, kao i prednosti i nedostatke svakog pristupa. U drugom dijelu ovog poglavlja pokušava dati odgovor na pitanje "Što su to psihički poremećaji?", te ukratko obrađuje njihove osnovne vrste - anksiozne poremećaje, somatoformne poremećaje, shizofrene poremećaje, poremećaje raspoloženja i poremećaje ličnosti.

Osmo je poglavlje posvećeno inteligenciji i kreativnosti. Na početku ovog poglavlja Bratko pokušava odrediti pojam inteligencije kako pomoću eksplicitnih, odnosno znanstvenih teorija inteligencije, tako i pomoću implicitnih, odnosno laičkih teorija inteligencije. Nakon toga sagledava inteligenciju kroz genetski i okolinski doprinos njezinu razvoju, način na koji se ona razvija tijekom života, spolne razlike u inteligenciji, mentalnu retardaciju, te dilemu o inteligenciji kao jedinstvenoj sposobnosti, odnosno inteligenciji kao nizu specifičnih sposobnosti, a objašnjava i vrlo popularan pojam umnog količnika, poznatijeg pod nazivom kvocijent inteligencije. Iako se kreativnošću bave mnogi psiholozi, znanja o kreativnosti su i nadalje oskudna. Autor iznosi spoznaje i dileme vezane uz određivanje i mjerenje kreativnosti, te se bavi odnosom kreativnosti i opće inteligencije i osobinama kreativnih ljudi.

U devetom je poglavlju obrađeno područje procjenjivanja inteligencije i

ličnosti. Psihološko procjenjivanje postalo je sastavnim dijelom naše kulture - s njime se susrećemo za školovanja, prilikom izdavanja vozačke dozvole, novačenja u vojsku, zapošljavanja itd. Bratko opisuje različite vrste i podjele testova inteligencije (individualni i grupni, testovi brzine i testovi snage), te različite vrste mjernih instrumenata u području ličnosti - skale procjene, upitnike ličnosti, projektivne testove i situacijske testove.

U posljednjem, desetom poglavlju autor obrađuje teme socijalne psihologije - socijalno ponašanje i grupni utjecaj. Najveći dio ovog poglavlja posvećen je psihologiji grupe - osnovnim obilježjima grupe, socijalnom "besposličarenju", grupnoj polarizaciji, konformiranju, utjecaju manjine na ponašanje i razmišljanje većine, difuziji odgovornosti, sukobima među grupama, njihovim uzrocima i načinima njihova miroljubivog rješavanja. Nakon toga se autor usmjerava na stavove, odnos između stavova i ponašanja, specifične vrste stavova - predrasude i stereotipe, te zanimljiv fenomen povezan s predrasudama i stereotipima - samospunjavajuće proročanstvo.

Vrlo važno obilježje Bratkove "Psihologije" jest izvrsna organizacija udžbeničkog teksta - svako je poglavlje na početku opremljeno kratkim sadržajem poglavlja i pitanjima kojima se pokušava "dozvati" učenikovo predznanje o temi poglavlja (tzv. uvodni organizatori), tekst poglavlja popraćen je kratkim definicijama ključnih pojmova ilustriranim fotografijama ili duhovitim crtežima, grafičkim prikazima i "uokvirenim" tekstovima, a na kraju poglavlja nalazi se sažetak poglavlja i popis najvažnijih pojmova. Na važnost ovakve organizacije teksta ukazuju rezultati istraživanja iz područja psihologije obrazovanja koji pokazuju da su učenici koji su koristili ovako pisane udžbenike usvojili najmanje 25 % više gradiva u odnosu na učenike koji su koristili klasično pisane udžbenike.

Jedna od specifičnosti Bratkova teksta jest i dosljedno prevođenje, odnosno objašnjavanje značenja stranih izraza, čija "udomaćenost" u stručnoj terminologiji nerijetko dovodi do upotrebe istih bez stvarnog razumijevanja njihova izvornog značenja. S obzirom na to da je ono često vrlo smisleno povezano s pojavom koju označava, tumačenje tog značenja sasvim sigurno pridonosi lakoći usvajanja tih izraza.

Zanimljivo obilježje ovog udžbenika jest to što su u izlaganje psiholoških tema, osim u nas uobičajenijih elemenata sadašnjosti i prošlosti drugih naroda (Albert Einstein, Bill Gates, Vincent van Gogh, Aleksandar Makedonski...), uklopljeni i elementi hrvatske stvarnosti - domaći glumci (Nina Violić), sportaši (Ana Sršen), glazbenici (Darko Rundek), događaji (osvajanje trećeg mjesta na Svjetskom nogometnom prvenstvu u Francuskoj), navijačke skupine (Bad Blue Boys), pa čak i ne osobito autohtone, ali sasvim sigurno široko raširene i prihvaćene delicije (čevapi). S obzirom na to da će zastupljenost domaće stvarnosti vjerojatno povećati pristupačnost ovog udžbenika domaćoj učeničkoj populaciji, ovaj bi faktor mogao povoljno djelovati na učenička znanja iz psihologije. Važnu ulogu u povećanju pristupačnosti ovog udžbenika imaju i odlične ilustracije Darka Macana i Nenada Pantića, te grafičko oblikovanje - sve fotografije (osim onih snimljenih prije pojave fotografije u boji), ilustracije, naslovi i grafički prikazi tiskani su u boji, poglavlja se međusobno razlikuju po različitim bojama otisnutim na rubovima njihovih stranica, za naslove i podnaslove korišteni su pomalo nekonvencionalni fontovi itd.

Vjerujem da će sve opisane kvalitete ovog udžbenika dovesti do njegovog prihvaćanja i od strane učenika i od strane nastavnika, te osigurati njegovu dugogodišnju upotrebu u hrvatskim gimnazijama.